

Галецька Т.І.,

кандидат економічних наук, старший викладач
Національний університет «Острозька академія»

ЛІЗИНГ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВИНИКНЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ

Досліджено історію становлення та особливості сучасного стану лізингу в Україні. З'ясовано причини, що стримують розвиток лізингових відносин.

Ключові слова: лізинг, етапи формування ринку лізингових послуг, лізингові компанії.

Исследовано историю становления и особенности современного состояния лизинга в Украине. Выяснены причины, которые сдерживают развитие лизинговых отношений.

Ключевые слова: лизинг, этапы формирования рынка лизинговых услуг, лизинговые компании.

History of becoming and peculiarities of the leasing modern state in Ukraine have been investigated. The reasons which restrain leasings relations development have been examined.

Key words: leasing, stages of forming of market of leasings services, leasing companies.

Постановка проблеми. Специфіка формування лізингу, як й інших явищ господарського життя, визначається рівнем економічного розвитку країни, станом ринкової інфраструктури, характером і спрямованістю державної політики, національними, культурними, етичними, правовими та іншими чинниками.

В Україні об'єктивні передумови для становлення лізингових відносин були сформовані в результаті приватизації державних підприємств, переходу на госпрозрахункові відносини, необхідності технічного переоснащення галузей національної економіки, створення малих і середніх суб'єктів господарювання. Переважна більшість підприємств відчула гостру потребу в заміні зношених основних засобів, модернізації діючого устаткування та розширенні технологічного парку, що потребувало значних інвестицій. В умовах нестачі у суб'єктів господарювання власних коштів, відсутності прийняттого довгострокового банківського кредитування та пошуку підприємствами-виробниками устаткування шляхів збуту своєї продукції повсталала проблема застосування нових фінансових інструментів для впровадження інвестицій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості становлення лізингових відносин в Україні перебувають в центрі уваги вітчизняних практиків та науковців, зокрема О. Васильчишин, Н. Внукової, О. Галушцака, І. Костирка, Н. Рязанової, О. Тулай та ін. Нажаль, не зважаючи на світове визнання лізингу як ефективного механізму впровадження інвестицій та інновацій, він ще не набув значного поширення в Україні. Тому необхідним є подальше дослідження особливостей впровадження лізингу у вітчизняну практику господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження особливостей становлення лізингу в Україні та виявлення причин, які стримують його розвиток.

Виклад основного матеріалу. Для України лізинг є новим економічним явищем. Система господарювання в СРСР не передбачала використання лізингових відносин і відповідних їм механізмів. Лізингові операції застосовувалися лише у сфері зовнішньоекономічної діяльності. За угодами міжнародного імпортного лізингу радянські зовнішньоторгівельні підприємства-лізингодержувачі “Авіаекспорт”, “Совтрансавто”, “Совком флот”, “Совфрафт”, “Трактороэкспорт” тощо отримували в компаній-лізингодавців із розвинутих капіталістичних країн літаки, вантажні автомобілі,

танкери, пасажирські кораблі та інше обладнання. Вчені та практики вже тоді пропонували більш широко використовувати лізинг для підвищення ефективності економіки, проте лізингові операції не набули поширення в командно-адміністративній системі господарювання [1].

З 1989 р. почали застосовувати оренду колективами цілісних майнових комплексів із наступним їх викупом. Цьому сприяв процес роздержавлення майна та формування приватної і колективної власності. Становлення лізингу відбувалося в складних умовах перехідного періоду. Трансформація соціально-економічних відносин супроводжувалась глибоким економічним спадом. Шокові трансформаційні процеси та падіння ВВП понад 60% мали тяжкі наслідки для економіки і не завжди позитивно позначалися на діяльності суб'єктів господарювання. Певна економічна стабілізація України наприкінці 90-х рр. була перекреслена світовою кризою 1998 р. Деяке пожвавлення в економіці спостерігалось й на початку 2000-х рр. Проте реальний стан сучасної економіки України більше подібний до стагнації. Країна знаходиться у перманентній як політичній, так й економічній кризі.

Становлення лізингових відносин в Україні відбувалося у декілька етапів із частою та непослідовною зміною законодавства. На першому етапі розвитку лізингового бізнесу (1991-1996 рр.) спеціальне законодавство тільки розроблялося. Так, за Законом України “Про банки і банківську діяльність” від 20.03.1991 р. банкам дозволялося проводити операції з придбання за власні кошти засобів виробництва та подальшою передачею їх в оренду, розробляти та використовувати ефективні лізингові технології, виступати одночасно лізингоодержувачами та кредиторами. Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 20.03.1994 р. було введено поняття “лізингова (орендна) операція”, “оперативний лізинг (оренда)”, “фінансовий лізинг (оренда)”, “зворотний лізинг (оренда)”. У цей період ринкової трансформації економіки країни сформовано передумови для розвитку лізингу.

Для другого етапу формування ринку лізингових послуг (1997-2002 рр.) притаманне прийняття низки спеціальних законодавчих актів щодо

регулювання відносин учасників лізингової угоди. У свою чергу, банківські установи, зіткнувшись із рядом обмежень НБУ стосовно здійснення ними лізингових операцій, проблемним поверненням наданих у позику коштів, складнощами управління лізинговим майном, засновували дочірні лізингові компанії. Упродовж 1996-1998 рр. було створено “Аваль-лізинг”, Українську сільськогосподарську лізингову компанію “Украгроліз”, “Украгролізинг”, “Укрексимлізинг”, “Укртранслізинг”, Фінансово-лізинговий дім при АК АПБ “Україна” та ряд інших. З метою підтримки вітчизняних виробників сільгосптехніки у 1997 р. почав функціонувати Державний лізинговий фонд. На пільгових умовах ним фінансувались операції з постачання лізинговими компаніям української сільгосптехніки. Одним із таких суб’єктів використання коштів Державного лізингового фонду стала державна лізингова компанія ВАТ “Украгромашінвест”. На основі Державного лізингового фонду у 1999 р. сформовано державну лізингову компанію “Украгролізинг” [2, с. 134]. З метою захисту інтересів учасників лізингових операцій у 1997 р. створено Асоціацію лізингових компаній “Укрлізинг”, до складу якої увійшли вітчизняні лізингові та страхові компанії, банківські та наукові установи, підприємства. У цьому ж році Україна стала членом Європейської федерації національних лізингових асоціацій LEASEUROPE.

Удосконалювалась законодавчо-нормативна база лізингових відносин. Так, 16.12.1997 р. було прийнято Закон України “Про лізинг”. З метою створення в Україні правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг, а також проведення єдиної державної політики у фінансовому секторі прийнято Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 р.

Третій етап розвитку лізингових відносин (2003 р. і по наш час) ознаменувало прийняття спеціального закону щодо регулювання правових та економічних засад фінансового лізингу – Закон України “Про фінансовий лізинг” від 11.12.2003 р. (нова редакція Закон України “Про лізинг”). Введено

Положення “Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг”. Прийняті у той час нові Цивільний та Господарський Кодекс також містять положення щодо лізингу. Кроком уперед у розвитку лізингового бізнесу стало довгоочікуване приєднання України у 2006 р. до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг. Проте лізингові відносини в Україні залишаються ще недостатньо розвиненими, а його переваги не оцінені у повній мірі. Законодавче регулювання є недосконалим та суперечливим.

Дослідження ринку лізингових послуг ускладнює відсутність офіційної фінансової статистики про стан даного сегменту фінансового ринку. Публічна інформація має обмежений характер і не розкриває усього обсягу та специфіку діяльності учасників лізингових відносин. Реєстрація лізингових компаній та надання ними звітності розпочата Держфінпослуг тільки з другої половини 2004 р. Вона здійснюється на добровільній основі. З 2005 р. активну участь у формуванні інформаційної бази приймає Міжнародна фінансова корпорація, яка проводить щорічне добровільне анкетування лізингодавців.

Згідно чинного законодавства України лізингодавцями можуть виступати банки, лізингові компанії, інші юридичні особи. Проведене на початку 2008 р. Міжнародною фінансовою корпорацією опитування українських лізингових компаній, у якому брало участь 31 лізингодавець із 90 офіційно зареєстрованих, дозволило вперше в Україні скласти їх рейтинги. Рейтинг лізингових компаній значно різниться у залежності від критерію групування. Утім абсолютним лідером даних рейтингів є ПП «ВТБ Лізинг Україна», найбільшу питому вагу в портфелі лізингових угод якого становить залізничний транспорт. Прибуткове існування компанії забезпечується за рахунок використання пільгових фінансових ресурсів, зокрема бюджетних коштів.

Проведене нами групування показало, що серед лізингових компаній домінують невеликі фірми (табл. 1). Як правило, саме їхнє банкрутство є найбільш ймовірним у зв'язку із загостренням сучасної фінансово-економічної кризи в Україні.

Найвні статистичні дані не дозволяють скласти цілісну картину стану лізингового ринку України. Зокрема, важко визначити дійсний ступінь концентрації лізингового бізнесу. Згідно офіційних даних, на початок 2008 р. 50%

Таблиця 1

Групування лізингових компаній України за обсягами портфелів лізингових угод та у відповідності до загальної вартості новоукладених договорів, станом на 01.01.2008 р.*

Вартість портфелю лізингових угод			Вартість укладених протягом року угод		
Категорії лізингодавців	Вартість портфелю лізингових угод одного лізингодавця, млн. грн.	Кількість лізингових компаній	Категорії лізингодавців	Загальна вартість укладених протягом 2007 р. угод одним лізингодавцем, млн.грн.	Кількість лізингових компаній
I	до 100	16	I	до 100	18
II	101-500	9	II	101-500	6
III	більше 500	3	III	більше 500	2
Усього			Усього		

*Джерело: розраховано автором на основі даних [3].

вітчизняного ринку лізингових послуг контролювали шість компаній. Це свідчить про високу концентрацію лізингової діяльності та гостру конкуренцію лізингодавців, яка відповідає європейській. Так, у 2001 р. в Європі 50% національних ринків лізингових послуг контролювали у: Франції – 15 лізингових компаній, Німеччині – 10, Італії – 8, Великобританії – 6, Австрії – 5, Чехії – 5, Іспанії – 4 [4].

Переважає більшість лізингових компаній (72%) знаходиться в Києві. У даному регіоні сконцентрований великий капітал, існує значний попит на готову продукцію, інвестиції. Третина лізингових компаній мають філії та підрозділи в обласних центрах України. Розширюється географія територіального покриття. Власниками переважної більшості вітчизняних лізингових компаній (40%) є підприємства та організації нефінансового сектору економіки [3].

До світової фінансової кризи 2008 р. спостерігалось зростання попиту на лізингові послуги та збільшення вартості об'єктів лізингу. За оцінками фахівців Європейської бізнес асоціації, потенційний попит на лізингові послуги в Україні становив не менше 85 млрд. грн [5]. Однак у 2007 р. обсяг ринку лізингових послуг складав трохи більше 19 млрд. грн, що свідчить про існування значної незадоволеної потреби у лізингу, яка ще більше зросла у 2008-2009 рр.

Негативні зміни у позитивну динаміку розвитку вітчизняного лізингового ринку внесло розгортання світової фінансово-економічної кризи (рис. 1).

Рис. 1. Кількість і вартість укладених договорів фінансового лізингу у 2007-2009 рр.*

*Джерело: [6].

Так, протягом 2008-2009 рр. в порівнянні з 2007 р. вартість укладених лізингових договорів зменшилась майже у 7 разів (на 14,47 млрд.грн) і на кінець 2009 р. становила 2,47 млрд.грн. Відбулося і значне скорочення кількості укладених угод: із 9275 шт. у 2007 р. до 3007 шт. у 2009 р.

Здійснення лізингових операцій у нестабільній економіці пов'язано з певними ризиками, у т.ч. пошкодження або втрати предмету лізингу, прострочення або несплати лізингових платежів, неповернення лізингового майна при порушенні лізингоотримувачем взятих на себе обов'язків тощо. Зменшенню ризиків лізингодавців сприяє використання певних механізмів забезпечення виконання зобов'язань. Лізингові компанії активно практикували

обов'язкову сплату авансового платежу та страхування лізингового майна. Лізингодавці не стали впевненішими у можливості виконання клієнтами взятих на себе зобов'язань, їхній фінансовій дисципліні. Загострення фінансово-економічної кризи змушує лізингові компанії обережніше підходити до вибору лізингоотримувачів, а також активніше застосовувати механізми забезпечення зобов'язань.

Протягом останніх трьох років значної якісної зміни зазнала і структура лізингового платежу (рис. 2).

Рис. 2. Структура лізингових платежів у 2007-2009 рр.,%*

*Джерело: [6].

У 2009 р. в порівнянні з 2007 р. у структурі лізингового платежу значно скоротилася (на 22,77%) питома вага коштів, спрямованих на відшкодування вартості предмета лізингу. Частка коштів, спрямованих на відшкодування витрат лізингодавця у структурі лізингового платежу, навпаки, за даний період подвоїлася і у 2009 р. досягла 44,5%. Це призвело до значного подорожчання предметів лізингу для потенційних лізингоодержувачів, що стало однією із причин різкого скорочення обсягів вітчизняних лізингових операцій.

Специфіка реалізації угод фінансового лізингу вимагає подовження терміну реалізації договорів. В Україні лізингові операції використовуються переважно як середньостроковий фінансово-кредитний інструмент.

Для здійснення лізингових проектів потрібні дешеві та довгострокові кредити. Лізингодавці гостро відчують труднощі фінансування лізингових контрактів (рис. 3).

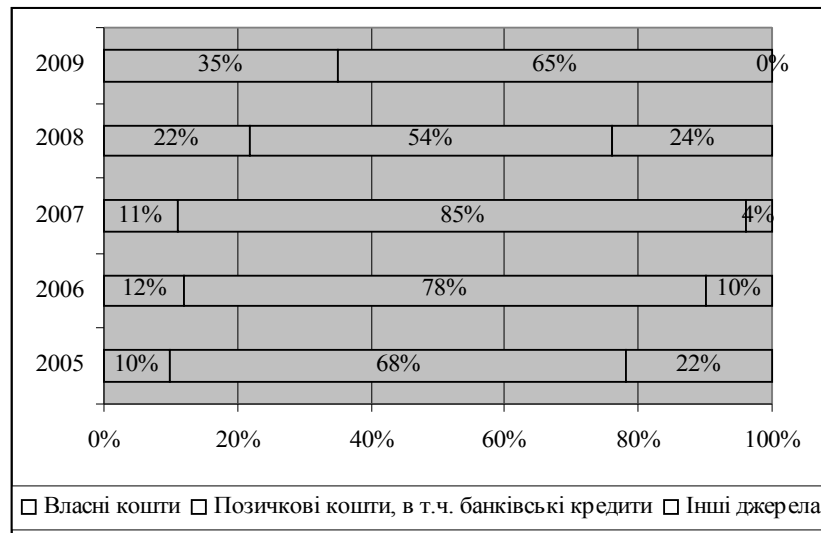

Рис. 3. Структура джерел фінансування лізингових операцій у 2005-2009 рр., %*

*Джерело: [6; 7].

У 2005-2007 рр. спостерігалася позитивна динаміка обсягів фінансування лізингових угод за всіма джерелами. Проте уже у 2008 р. лізингодавці зазнали значних труднощів із фінансуванням лізингових угод. Для цього їм довелося мобілізувати власні ресурси, питома вага яких у структурі джерел фінансування досягла 35% у 2009 р. Традиційно високою залишається частка позичкових коштів, питома вага яких протягом досліджуваного періоду коливається у межах 54-85%. Нестабільна вітчизняна економіка ускладнює ситуацію із залученням лізинговими компаніями довгострокових та дешевих фінансових ресурсів, а відтак не сприяє зміцненню лізингових відносин. Лізингодавці змушені вести активний пошук нових джерел фінансування.

Розвитку ринку лізингових послуг перешкоджає не тільки нестача фінансових ресурсів для здійснення лізингових угод, а й низький попит на

лізингові послуги з боку суб'єктів господарювання, недостатня їх поінформованість щодо переваг лізингу, складний організаційно-економічний механізм лізингу, нестабільність макроекономічної ситуації.

Висновки. Отже, ринок лізингових послуг в Україні тільки-но формується і знаходиться на початковому етапі розвитку. Нормативно-правове забезпечення є недосконалим та суперечливим. Відсутній вторинний ринок лізингового майна. Лізингодавці, зменшуючи ризики діяльності, намагаються надавати в лізинг переважно ліквідне майно. Лізингоотримувачу притаманна психологія покупця.

Основними чинниками, що стримують розвиток лізингу в Україні, є: нестабільна макроекономічна ситуація і недостатня увага держави до проблем реального сектора економіки; висока вартість лізингових послуг внаслідок обмеженості доступу лізингодавців до дешевих фінансових ресурсів; низька кредитоспроможність потенційних лізингоодержувачів; низький рівень якості вітчизняної техніки та орієнтація високорентабельних підприємств на закупівлю імпоротної техніки й обладнання тощо. Проте дана сфера має значні перспективи щодо розвитку, але він можливий лише за умови створення сприятливого економічного та правового середовища.

Література

1. Мировые тенденции в развитии лизинговой отрасли [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.leasing.ru.
2. Васильчишин О. Лізинг в Україні : минуле і перспективи / О. Васильчишин, О. Тулай // Світ фінансів. – 2006. Вип. 3 (8), – С. 128-141.
3. Експрес - результати дослідження ринку лізингу України. 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rla.com.ua.
4. Газман В. Лизинг за рубежом [Електронний ресурс]. / В. Газман. – Режим доступу : www.obo.ru.
5. Ключові чинники, що стримують інвестиції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uzhgorod.net.ua.

6. Підсумки діяльності лізингодавців за 2009 р. [Електронний ресурс]. –
Режим доступу : www.leasing.org.ua.
7. www.dfp.gov.ua.